

Prožívání – Zkušenost – Životní svět

aneb
O cestách do světa na zkušenou

Petr Hudlička

TRITON

Psychologická setkávání

Petr Hudlička

**Prožívání – Zkušenost – Životní svět
aneb O cestách do světa na zkušenou**

Petr Hudlička

**Prožívání –
Zkušenost –
Životní svět**
*aneb O cestách
do světa na zkušenou*

Petr Hudlička

**Prožívání – Zkušenost – Životní svět
aneb O cestách do světa na zkušenou**

*Tato kniha, ani žádná její část, nesmí být kopírována,
rozmnožována, ani jinak šířena bez písemného souhlasu
vydavatele.*

Mgr. Petr Hudlička

Fokus Praha / ÚVN Praha

© Petr Hudlička, 2003

© TRITON, 2003

Cover © Eva Bystrianská, 2003

Vydalo Nakladatelství TRITON s.r.o., Vykáňská 5,
100 00 Praha 10, www.triton-books.cz

ISBN 80-7254-323-7

Obsah

Předmluva	9
-----------------	---

Prožívání – Zkušenost – Životní svět

I Úvod	15
II Celkový kontext	17
II.1 O některých proudech v současné vědě	18
II.2 Filosofické zázemí	23
II.3 Čas	28
II.4 Příběh	36
III Prožívání	40
III.1 Metodologické souvislosti	42
III.2 Historické ohlédnutí	48
III.3 Pojem prožívání	56
III.4 Prožívání jako cesta ke smyslu	60
IV Zkušenost	68
IV.1 Zážitek jako produkt prožívání a forma zkušenosti	70
IV.2 Zkušenost jako stavební kámen osobnosti	75
IV.3 Zkušenost a učení	80
V Životní svět	85
V.1 Některé aspekty životního světa	86
V.2 Svět jako kulturně sociální fenomén	90
V.3 Časová dimenze životního světa	96
V.4 Svět jako místo k pobývání	101
V.5 Propojení jednotlivých pojmů	104

O cestách do světa na zkušenou

1 Úvod	109
II Teoretická východiska	113
II.1 Psychoterapeutický výcvik	114
II.2 Matematika	116
II.3 Hry na hrdiny	119
III Výsledky.....	122
III.1 Obecné fenomény	123
III.2 Časový průběh.....	137
III.3 Specifické fenomény	144
III.4 Interpretace ve schématu hry.....	147
III.5 Interpretace ve schématu „cesty do světa na zkušenou“	150
III.6 Shrnutí.....	154
IV Závěr	157
 Doslov.....	 159
Literatura	161
Poznámky.....	169

Předmluva

Tento text vznikl postupně. Prvotním popudem bylo zachytit něco z mé vlastní zkušenosti, něco, co se mi zdálo podstatné. Chtěl jsem o tom pojednat jazykem vědy, ale zároveň neztratit působivost živoucí zkušenosti. Byl to zároveň pokus odpovědět na otázku, jestli je něco takového vůbec možné. Jestli je věda schopna zachytit živou skutečnost a zároveň zůstat vědou. Neustále se derou na mysl slova Daisecu Suzukiho: „Vy západní lidé, když chcete poznat tajemství motýla, rozřezete ho na malé kousky, dáte je pod mikroskop, popíšete je a myslíte si, že jste pochopili podstatu motýla. Ale motýl, to je to křehké nic, které se třepotá támhle ve vzduchu.“ (Citováno podle Límana, 1996, str. 14.) Dobře, ale je něco takového schopna věda zachytit? Následující kniha je pokusem o to. Nakolik se zdařil, musí posoudit jiní.

Zdeněk Neubauer říká: „Totéž platí pro poznání a lásku. Obé k sobě přirozeně patří. Poznat něco – zákon, bližního, sebe sama, svět či Boží vůli – je v Bibli totéž ‚poznat‘ (jádá) jako ‚poznat ženu‘ – rozumí se v objetí lásky. Obé vychází ze skrytosti duše či srdce, a je-li náležitě opečováváno, roste, mohutní, šíří se, zušlechťuje se a zraje – prochází vnitřní proměnou.“ (Neubauer, 1998 a, str. 92.) Dnešní doba nemá příliš porozumění pro skrytost a tajemství. Myslím, že je potřeba

znovu objevit jejich smysl. Věda se musí znovu naučit stanout před skutečností v údivu s pokorou a úctou. Musíme se naučit skutečnost neznásilňovat, ale trpělivě jí naslouchat, když sama promlouvá.

Jan Amos Komenský podává ve svém *Labyrintu světa a ráji srdce* následující obraz světa: „Viděl jsem před sebou svět tento jako nějaký převeliký hodinový nástroj, z rozličných viditedlných i neviditedlných materií složený, avšak sklený, prohledací a křehký všechen: a ne tisíce, nýbrž tisíce tisíců větších i menších sloupků, kol, háků, zoubků a vroubků mající, an se vše hýbalo a hmýzilo, jedno skrze druhé: něco tiše, něco s šustotem a hrkotem rozmanitým. Uprostřed pak všeho stálo největší hlavní, neviditedlné však kolo, od něhož všech jiných rozličné to hýbání pocházelo nevystižitelným jakýmsi způsobem. Nebo duch kola toho rozcházal se po všem a řídil všecko: což ačkoli jak se zdálo, plně mi vystihnouti možné nebylo, že se však dalo vpravdě, velmi jasně a pozorně jsem viděl.“ (Komenský, 1998, str. 283.) Zprvu to vypadá jako naivně mechanistický popis světa, jenže ten svět skrývá ve svém středu tajemství, tajemství, které se jakýmsi nepostižitelným způsobem šíří do každého jeho místa a ovlivňuje jej. Právě to dodává světu kouzlo a zároveň jej činí hodným úcty. Modelovými jsoucnými současné vědy již nejsou hodinové stroje, ale spíše proudící voda, vířící atmosféra či šlehaající plameny. Takováto „živelná“ jsoucna jsou ostatně světu skrývajícimu tajemství mnohem bližší.

Řekl jsem již, že mým původním záměrem bylo zachytit určité skutečnosti v jejich živé působivosti. Na-

konec jsem zjistil, že k tomu potřebuji především vhodný rámec. Práce na tomto rámci a jeho alespoň částečné ukotvení však přerostly původní záměr a vlastně se osamostatnily. Tak vznikla první, obecná část této knihy. A druhé, speciální části pak připadla nejenom úloha vlastní výpovědi, ale i ověření použitelnosti předloženého rámce. Stala se jakousi kotvou, která má udržet teoretické úvahy dostatečně blízko skutečné realitě. Tato část, ač postavená na empirickém základu, je vlastně mnohem osobnější. To je také hlavní důvod, proč jsem v ní byl nucen změnit autorský plurál části první (který snad může pomoci vtáhnout čtenáře do dění) na první osobu singuláru. Je to prostě moje výpověď o dané problematice a někdo jiný by ji napsal bezpochyby jinak.

Prožívání – Zkušenost – Životní svět

I

Úvod

Současná psychologie se rozpadá do mnoha škol a aplikovaných oblastí a evidentně jí chybí zázemí v obecně přijaté základní teorii, jednotné metodologii i v přesném vytýčení pole působnosti, tedy předmětu zkoumání¹. Řekněme s Thomasem Kuhnem, že psychologii chybí jednotné paradigma. Vedle toho ji lze dobře charakterizovat následujícími slovy Gregory Batesona: „Zatímco většina toho, co se na dnešních univerzitách učí, je nová a up to date, předpoklady a premisy myšlení, na nichž celý náš způsob výuky spočívá, jsou staré a tvrdím, že *zastaralé*. Mám na mysli pojmy jako:

- a) Karteziánský dualismus, oddělující ‚mind‘ a ‚matter‘.
- b) Podivný fyzikalismus metafor, kterých užíváme při výkladu mentálních jevů – ‚síla‘, ‚napětí‘, ‚energie‘ ... atd.
- c) Naše anti-estetické předsudky, vypůjčené z důrazu, který kdysi dávno kladli Bacon, Locke a Newton na fyzikální vědy, totiž že všechny jevy včetně mentálních mohou být a budou zkoumány a *hodnoceny* v kvantitativních pojmech.

Tento pohled na svět – skrytá a částečně neuvědomělá epistemologie –, který tyto představy společně plodí, je out of date ... *Intelektuálně* jsou tyto premisy zastaralé (obsolete) proto, že systémová teorie, kyber-

netika, holistické lékařství, ekologie a gestalt psychologie poskytují prokazatelně lepší způsoby porozumění životu a chování.' (Mind and Nature (A Necessary Unity). Bantam Books, Toronto – N.Y. – London – Sydney 1980; str. 240–1).“ (Podle Neubauera a Fialy, 1986, str. 229.)

V této situaci je třeba učinit krok zpět a pokusit se spatřit obecný rámec pro uchopení lidské psychiky v širším kontextu současné vědy i filosofie.

II Celkový kontext

Je samozřejmě možné se tázat, zda je něco takového vůbec potřeba, zda je nutné uvádět nějaké kontexty. Jsme přesvědčeni, že to třeba je. Existuje rozšířený požadavek, aby vědecké poznání bylo akontextuální, obecné a vždy platné. Přesněji řečeno se tím míní, že se má odehrávat v kontextu „objektivistického přístupu“, podle přesně daných pravidel, která jsou však považována za absolutní. Stále častěji se však objevují názory, že tomu tak není, především v humanitních oborech². Psychologie je toho zářným případem – existence jednotlivých škol, jejichž východiska jsou nejen protichůdná, ale často přímo mimoběžná, o tom jasně vypovídá.

17

Abychom mohli jistě kráčet v nejistém poli současné psychologie, připadá nám důležité ozřejmit svá východiska. K tomu by měla sloužit následující kapitola. Zcela rigorózním postupem by bylo vypsát všechny předpoklady, definovat veškeré vstupní pojmy. Tento požadavek však nelze splnit, protože vyžaduje činnost, která vede ad infinitum. Zvolili jsme tedy jiný postup – méně zřetelný a vyžadující aktivní přístup ze strany čtenáře³. Tato kapitola ho může uvést do světa, ve kterém se chceme pohybovat.

II.1 O některých proudech v současné vědě

Od padesátých let minulého století se rozvíjí jistý přístup, který rychle přerostl hranice fyziky a dnes spojuje fyziky s matematikou, biologii, ale třeba i ekonomii a vědci zabývajícími se teorií informace. Bývá označován jako teorie chaosu⁴. **Tento přístup přichází ke slovu všude tam, kde jednoduché mechanické zákonitosti přerůstá to, co jindy považujeme za zanedbatelné nepravidelnosti – „šum systému“ – nyní se však tento šum stává hlavní charakteristikou zkoumaného děje.** Na matematicko-fyzikální rovině to vypadá následovně: „Analýza chování nelineární rovnice, jako je Navier-Stokesova [rovnice popisující proudění kapalin – pozn. PH], připomíná cestu v bludišti, jehož stěny se při každém dalším kroku přeskupí. Sám von Neuman to popisoval takto: ‚Charakter rovnice ... se mění současně ve všech podstatných rysech: mění se jak uspořádanost, tak její řád. Musíme tedy očekávat velké matematické obtíže.‘ Svět by vypadal úplně jinak – a věda by nepotřebovala chaos – kdyby démona nelinearity obsahovala pouze Navier-Stokesova rovnice.“ (Gleick, 1996, str. 29.) A přesto se v šumu najednou začínají objevovat pravidelnosti. Jeden příklad za mnohé – tento je pro změnu z biologie, jedná se o popis chování populací živočichů: „Bifurkace [body rozdělení grafu – pozn. PH] přicházely častěji a častěji – 4, 8, 16, 32, ... – a náhle ustaly. Za určitým ‚kumulačním bodem‘ ustupuje periodičnost chaosu a nastává kolísání, které nikdy neustane. Celé oblasti